

Remmarlövs gamla och nya kyrkogård

Delar av Vård- och underhållsplan, 2020

Karin Hernborg

Regionmuseet i Skåne

Rapport 2020:5

© Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, 2020

www.regionmuseet.se

Dnr: M12.20-60-19

Text: Karin Hernborg

Foto: Karin Hernborg

Formgivning: Anna Rabow och Catherine Svensson

Granskning: Linn Ljunggren, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne
Kartmaterial, ©Lantmäteriet, Gävle. Dnr 507-99-502

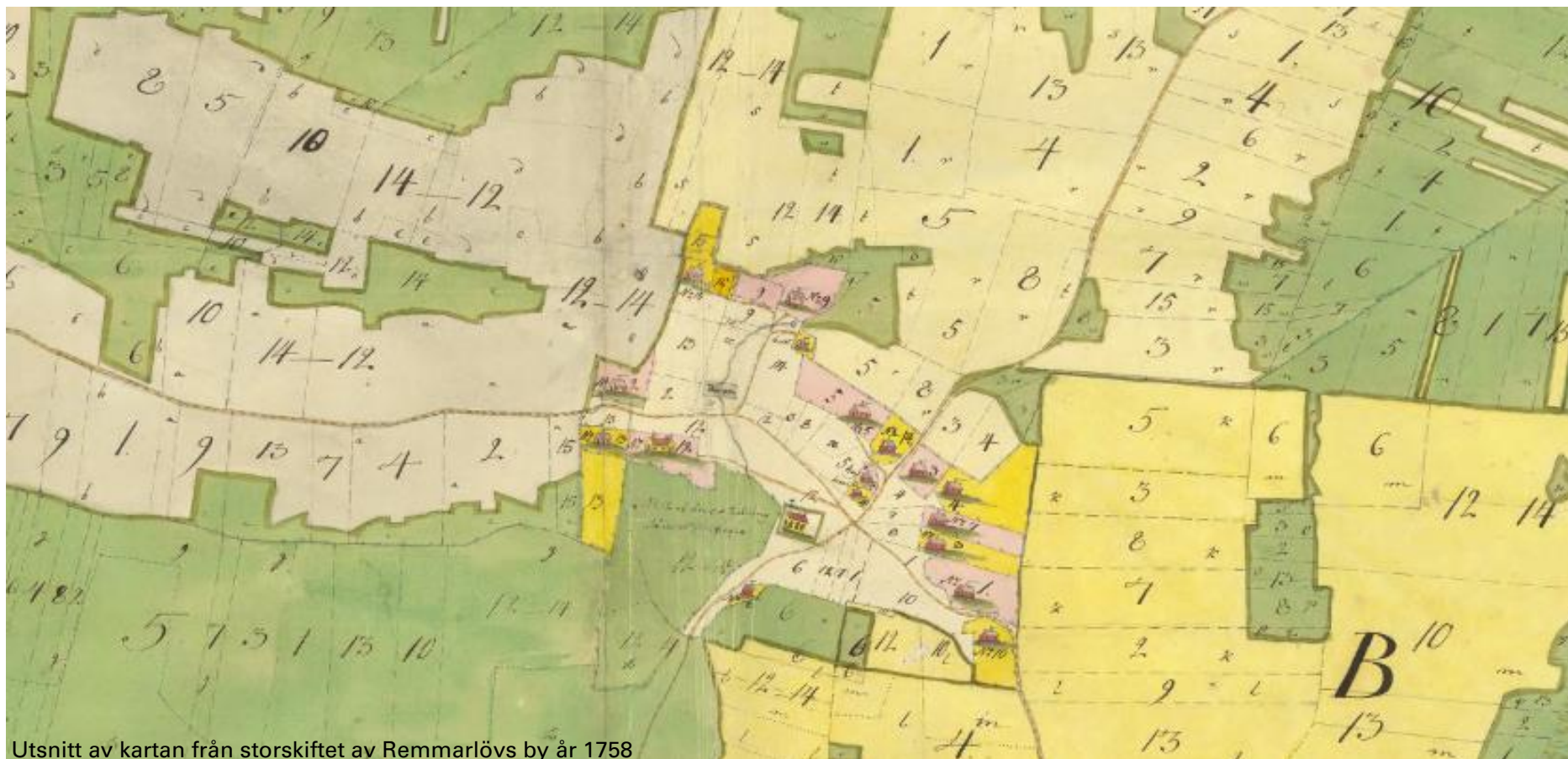
Metod

Vård- och underhållsplanen består av en kunskapsdel där respektive kyrkogårds historia och nuvarande uppbyggnad beskrivs. Historiken grundar sig på arkiv- och litteraturstudier tillsammans med analyser av äldre kartor, foton, muntliga uppgifter och ritningsmaterial. Nulägesbeskrivningen omfattar Remmarlövs gamla och nya kyrkogård. På varje plats har byggnader, gångsystem, gravkvarter, gravplatser och gravvårdar samt växt- och djurliv inventerats och beskrivits.

Beskrivningen av historik och de fysiska anläggningarna utgör underlag till en beskrivning av respektive kyrkogårds kulturhistoriska värden. Utifrån kunskapsdelen med historik, nulägesbeskrivning och värdebeskrivningen har vårdkrav utifrån varje kyrkogårds kulturhistoriska värden formulerats. Vård- och underhållsplanen redogör också för förekommande träd, planteringar liksom det vilda växt- och djurlivet på den gamla och nya kyrkogården. Även för de biologiska värdena finns värdebeskrivningar och åtgärdsförslag.

Remmarlövs by, flygbild från 1939 tagen från öster. I bakgrunden syns den nya kyrkan och centralt på fotots vänstra sida den gamla kyrkogården omgiven av träd. Foto AB Flygtrafik i Bengtsfors, bildkälla Carlotta, Kulturen i Lund.

Utsnitt av kartan från storskiftet av Remmarlövs by år 1758

Kulturhistorisk bakgrund

Fornlämningar och kulturmiljö

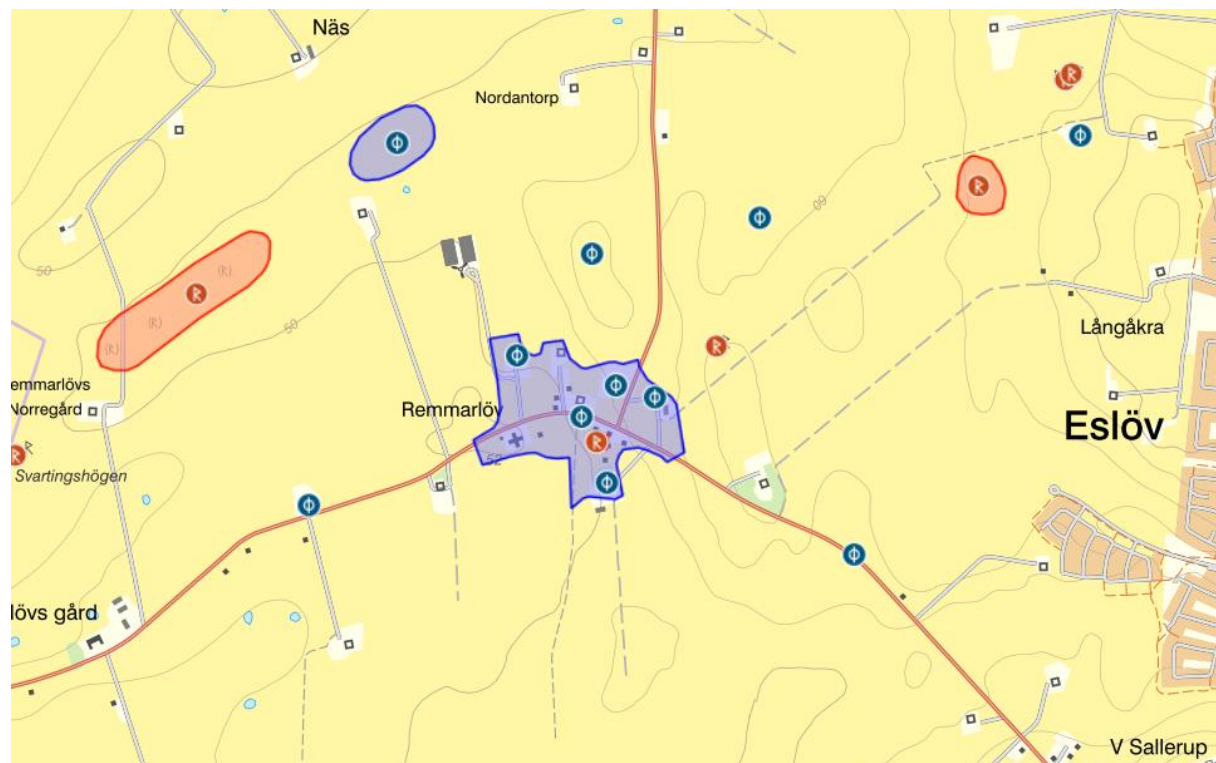
Fornlämningar

Landskapet kring Remmarlöv har varit befolkat ända sedan stenåldern. Det visar ett stort antal stenåldersboplatser som är registrerade i trakten. En koncentration av boplatser från stenåldern ligger framförallt på platser där det var goda fiske- och jaktmarker. I det här fallet är det utmed Saxån ett par kilometer norr om Remmarlöv och vid Braån och Kävlingeån ännu lite längre söderut. Flera lösfynd av flintredskap har hittats på Remmarlövs åkermarker och i landskapet runtomkring. Fornlämningarna från stenåldern dominerar men i byns närhet finns också några odaterade gravhögar som sannolikt härstammar från bronsåldern. Den nya kyrkogården ligger inom Remmarlövs bytomt som är registrerad som område med möjliga fornlämningar, *Remmarlöv 2:1*. Den gamla kyrkogården är fornlämning av typen ödekyrkogård med registernummer *Remmarlöv 8:1*. Båda skyddas enligt Kulturmiljölagens 2 kapitel.

Kulturmiljö

Ortnamnet Remmarlöv har ett äldre ursprung. Det avslutande -löv härstammar från forndanskans *-lef* med betydelsen arv eller arvegods. Ortnamn som slutar på -löv har kunnat härledas från 200-talet och fram till vikingatidens början vid tidigt 800-tal. Inledningen av ortnamn som slutar på löv är oftast ett mansnamn. Den tidigaste uppgiften i ortnamnsarkivet är från 1346 då ortnamnet skrevs Rothmarlef.

Remmarlövs by har åtminstone ett medeltida ursprung ligger i den helt uppodlade slättbygden väster om Eslöv. Byn är den enda i Remmarlövs socken som bara är drygt 6 km² stor. På kartan från storskiftet av

Röda ytor och prickar på kartan är fornlämningar, violetta ytor visar områden med möjliga fornlämningar och de blå prickarna i kartbilden är övriga kulturhistoriska lämningar. Remmarlövs gamla bytomt ligger mitt i bilden och inom den, markerad med röd prick, Remmarlövs gamla kyrkogård, källa: Forssök, Riksantikvarieämbetet.

byn år 1758 (se föregående sida) ser man byns dåtida 15 gårdar i utkanten av bytomten och den medeltida kyrkan på en avgränsad kyrkogård. Tomten omgavs av byns åkrar och ängar. Ängarna är markerade med grönt på kartan, och åkermarkerna med grått och gult. Byn genomkorsades av två vägar som ledde ut till fyra olika vångar. Inom dem låg byns åkrar och ängar uppdelade i olikstora jordlotter till byns gårdar. I varje vång samordnades årets ängsskörd, sådd eller om åkrarna skulle ligga i träda. Vid denna tid tillämpade byarna normalt ett tresädesbruk med

växtföljden korn-råg-träda, därav indelningen i tre vångar. Den öst-västliga vägen genom byn har ungefär samma sträckning som dagens landsväg – Virkevägen. Även den gamla vägen norrut från byn finns kvar i ny tappning.

Vid enskiftet 1816 genomgick Remmarlöv en stor förändring när merparten av byns gemensamma ägor delades upp och sju av gårdarna flyttade ut från byn till sina respektive nya ägor.

Kyrkornas historia

Remmarlövs medeltida kyrkan var byggd i romansk stil. Den hade tjocka stenväggar, långhus, kor och ett något senare tillbyggt vapenhus. Långhuset hade stickespånstak och koret blytak. Kyrkan som troligen uppfördes under sent 1100- eller tidigt 1200-tal fick aldrig något torn, däremot fanns ett klockhus i den nordvästra delen av kyrkogården.

Kyrkan for illa under de dansk-svenska krigerna under 16-1700-talet och låg därefter närmast i ruiner. Vid mitten av 1700-talet renoverades den och kunde åter tas i bruk. Kyrkan, som bara var 14 meter lång och 6 meter bred, var vid mitten av 1800-talet både för liten för den växande befolkningen och återigen i dåligt skick. Församlingen tog efter många och långvariga diskussioner beslutet att man skulle bygga en ny kyrka. För bygget förvärvade församlingen ett stycke mark i den västra utkanten av byn. I väntan på beslutet om det nya kyrkbygget hade den gamla kyrkan förfallit ytterligare. Vid den slutliga planeringen för den nya kyrkan tog man därför beslut om rivning. I samband med uppförandet av den nya kyrkan år 1893 revs både den gamla medeltidskyrkan och klockhuset.

Salomon Sörensen, dåvarande stadsarkitekt i Malmö, fick uppdraget att rita den nya kyrkan. Det blev en byggnad i nyromansk stil med inslag av nygotik. Kyrkan med långhus, torn och korsarmar uppfördes i rött tegel, på en grund av granit och med tak av skiffer. Kyrkan byggdes på den norra delen av kyrkogården och stod klar och invigdes den 30:e juni 1895. Föremål som bevarats från den gamla kyrkan och som nu finns i den nya är framförallt den medeltida dopfunten och predikstolens femsidiga korg med baldakin.

Remmarlövs medeltidskyrka från söder. Vapenhuset närmast i bild och kyrkans klockhus i bakgrunden. På bilden syns också gravkullar och häckar, foto från tiden för rivningen 1893, fotograf okänt.

Denna avbildning visar den norra sidan av medeltidskyrkans långhus och kor med klockhuset i väster. Bilden hänger i den nya kyrkan. Konstnär och årtal okänt.

Foto från tidigt 1900-tal med Remmarlövs nya kyrka i bakgrunden, fotograf okänt, källa: Kulturmiljöbild RAÄ.

Remmarlövs nya kyrka fotograferad från sydost år 1929 av Erik Andrén, källa: Kulturmiljöbild, RAÄ.

Kyrkogårdarnas historia

Gamla kyrkogården

Den äldsta kartan över Remmarlövs by i Lantmäteriets söktjänst *Historiska kartor* är från en geometrisk avmätning av byn år 1714. På kartan ser man tydligt läget för både kyrkan och kyrkogården. Kyrkan liksom klockhuset vid kyrkogårdens västra kortsida är avtecknade på den rektangulära kyrkogården. Kring kyrkan som låg centralt på bytorget låg gårdarna i rad på sina tomter. På kartan är gränsen kring den rektangulära kyrkogården ritad med en dubbeldragen linje. Det antyder att det fanns en mur eller annan form av hägnad. Intressant att notera är de fyra träd som är inritade utmed kyrkogårdens utkanter. Det finns anledning att tro att det faktiskt fanns träd på platsen vid denna tid eftersom man först senare på 1700-talet generellt började använda trädsymboler på kartor, men då av mer dekorativa skäl.

En senare karta från storskiftet 1758 (se sid 8) visar ingen direkt förändring av kyrkogårdens form. Kyrkan är på denna senare karta däremot mer schematiskt tecknad till sitt utseende med tre stora fönster utmed långsidan och ett torn i väster. Idag är kyrkogårdens östra gräns sned men en lutning mot sydväst. När denna förändring har skett i tid är oklart.

När det gäller träd visar foton av medeltidskyrkan från slutet av 1800-talet (sidan 10 och 22) att det fanns både träd och häckplanteringar på den gamla kyrkogården vid denna tid. I en tidningsartikel från 1945 beskriver dåvarande komminister Allan Arvastsson att det växt träd utmed kyrkogårdsmuren som avverkades kring mitten av 1800-talet och att det vid samma tid planterades en hagtornshäck.

Utdrag från karta över geometrisk avmätning av Remmarlövs by med ägor år 1714.

I samband med rivningen av medeltidskyrkan gjorde länsträdgårdsmästare Bengt Kjellsson, som ritade den nya kyrkogården, också en plan för gestaltningen av den gamla kyrkogården. Gångar anlades varav den som omgav platsen för den gamla kyrkan finns kvar än idag. Vid samma tid planterades nya träd varav flera var almar. Byns skolbarn satte något senare ytterligare 14 almar som en markering av läget för den gamla kyrkan.

Enligt anteckningar från en fornminnesinventering som genomfördes 1986 fanns det vid samma tid ett 30-tal träd på kyrkogården varav 14 var de almar

som skolbarnen planterat. Alla kyrkogårdens almar har sedan dess strukit med av almsjukan. Inom läget för medeltidskyrkan växer idag två par yngre träd av vardera lind- och lönn. På kyrkogården finns för övrigt åtta äldre träd kvar varav sex hästkastanjer och två ekar (se vidare under beskrivning av kyrkogården).

Huvudingången och grinden till kyrkogården som tidigare låg mitt på den norra långsidan flyttades en bit österut när skolan styckades av och såldes som privatbostad år 1970. Tidigare har det också funnits yva mindre ingångar på den östra och södra sidan.

Länsträdgårdsmästare Bengt Kjellssons ritning över den nya kyrkogården från april 1895, ritningen är inramad och hänger i Remmarlövs kyrka.

Nya kyrkogården

Vid bygget av den nya kyrkan fick länsträdgårdsmästare Bengt Kjellson i dåvarande Malmöhus län uppdraget att planera kyrkogården och dess planteringar. Vid invigningen 1896 var den sannolikt helt nyanlagd. Ritningen från 1895 (se föregående sida) visar en omgärdande hagtornshäck, inramande träd- och buskplanteringar på kortsidorna och norra långsidan samt en formell trädrad av alm längs den södra långsidan. Gravkvarteren är utlagda i strikta rader åtskilda av grusgångar, med inramningar av ligusterhäckar och rader av pyramidalmar utmed delar av kvarterens utsidor. Från det nordöstra hörnet finns en svängd grusgång ner till kyrkan med omgivande grusplan. På Kjellssons ritning fyller gravkvarteren nästan hela kyrkogården. Fram till idag har fyra hela och ett halvt kvarter anlagts söder om kyrkan enligt ritningen. Även ett mindre parti av det utritade kvarteret direkt öster om kyrkan har tillkommit (se kyrkogårdskarta på sid 16). Kjellssons föreslagna entré från vägen mot sakristian i norr liksom planteringarna av pyramidalmar utmed vissa av gravkvarterens utsidor genomfördes aldrig.

På flygbilder från 1940 och 1975 syns busk- och trädplanteringarna utmed kortsidorna fullt utvecklade. Vid en trädinventering av kyrkogården som gjordes 1992 noterades totalt 61 träd varav de flesta växte utmed kortsidorna. Av dessa var 30 almar och sex björkar som alla är avverkade idag. Almsjukan liksom björkars normalt sett korta livslängd har bidragit till att trädbeståndet idag är betydligt uttunnat. Av träden som ingick i inventeringen 1992 återstår 25 träd av åtta olika trädslag. Åtta yngre träd som planterats under senare år har tillkommit (se detaljerad beskrivning på sidan 22).

Häradsekonomska kartan från tiden 1910-15 med den nya kyrkan, kyrkogården och förråd inritade.

Flygbild från 1940 med trädader norr och söder om kyrkan samt täta trädridåer på båda kortsidorna. Man kan se en böjd grusgång till kyrkan från ingången nordöstra hörnet.

Flygbild från 1975 då vägen norr om kyrkan nyligen var ombyggd. Trädinslaget är i stort sett oförändrat på kortsidorna sedan 1940-talet. En tidigare trädrad norr om kyrkan är borta och sannolikt är raden av lindar i söder planterad.

På flygbilden från 1940-talet på föregående sida syns ljus singel på många av gravplatserna. Idag har flera av dessa singeltäckta gravplatser lagts om till klippta gräsytor. På 1950-talet anlades huvudentréns bågformade kalkstensmurar med grindstolpar och en dubbelgrind. Vid ombyggnaden av Virkevägen på 1970-talet tillkom en grusplan med parkering vid huvudentrén i nordväst. Vid samma tid förnyades planteringarna norr om kyrkan med tidstypisk vintergrön tuja, ädelgran, idegran, en och rhododendron.

Det övre fotografiet här intill visar hur kyrkogården såg ut under första delen av 1900-talet. Utmed den södra långsidan står 14 almar i rad precis som på Bengt Kjellsons ritning. På den östra delen av kyrkans norra långsida står också en trädrad, sannolikt är det alm även där. Trädraden i norr finns inte med på ritningen men har sannolikt planterats vid samma tid som den södra trädraden på fotot. Hagtornshäcken är uppvuxen liksom träd- och buskplanteringarna utmed kortsidorna.

På det undre fotot som är från 1929 kan man ana planteringen och ett av träden i norr. Väster om kyrkan finns en tät träd- och buskridå. På kyrkogården ser man de låga ligusterhäckarna runt gravplatserna och några av dåtidens planteringar av buskar och ett par uppstammade buskar eller låga träd. Anmärkningsvärt är att gräset står högt på de ytor öster om kyrkan som inte är ianspråktagna för gravplatser. Varför kan man bara spekulera i. En förklaring kan vara att man väntade till gräset var uppvuxet och kunde tas tillvara som hö.

Flygbild över Remmarlövs kyrka från 1900-talets första hälft. Foto AB Flygtrafik i Bengtsfors, källa: Carlotta, Kulturen i Lund. Fotot är beskuret.

Remmarlövs kyrka år 1929, fotograf Erik Andrén, källa Kulturmiljöbild RAÄ. Fotot är beskuret.

Beskrivning av kyrkogårdarna

Remmarlövs gamla kyrkogård

Originalkarta från 2019, Eslövs pastorat.

Remmarlövs kyrkogård

Originakarta från 2019, Eslövs pastorat.

Omgivningar

Remmarlövs gamla och nya kyrkogård ligger i Remmarlövs kyrkby. I öst-västlig riktning genom byn går Virkevägen. På ömse sidor om denna ligger byns bebyggelse som domineras av gårdar men också med inslag av några fristående bostadshus. Landskapet runt byn domineras helt av en öppen och flack fullåkersbygd med spridd gårdsbebyggelse. Åkerlandskapetets sparsamma träd- och buskvegetation är koncentrerad kring landskapets bebyggelse, i alléer och vid de gamla mägerhålur som ligger spridda ute på åk-rarna. En kilometer öster om byn ligger Eslövs samhälle.

Den gamla kyrkogården ligger i den östra delen av byn. Norr om kyrkogården ligger det gamla skolhuset som idag är bostad och i öster ligger ytterligare tre bostadshus. Åt söder och väster gränsar öppna åkermarker.

Den nya kyrkan är uppförd i den västra utkanten av byn och ligger precis söder om Virkevägen. Utmed kyrkogårdens östra gräns ligger en angränsande gård men i övrigt omges kyrkogården av åker- och betesmark.

Kyrkogårdens yttre begränsningar

Gamla kyrkogården

Den västra och södra sidan av den gamla kyrkogården angränsar till åkermark och avgränsas av en drygt halvmeterhög, kallmurad stenmur som har en funktion som stödmurar. Ovanför muren och även utmed den norra sidan av kyrkogården växer en klippt häck. Häcken har ursprungligen bestått enbart av hagtorn men har idag även ett stort inslag av självföryngrad fläder tillsammans med alm och lönn. Utmed den

Flygbild över Remmarlövs kyrkby från väster. I den övre, högra delen av bilden syns den gamla kyrkogården med platsen för den gamla kyrkan markerad med en grusgång. Foto Pär-Martin Hedberg, HioPhoto, bildrättigheter Lunds stift.

norra och östra sidan av kyrkogården står ett nätstängsel. I norr står det på insidan av häcken. Undantaget är mot grannfastigheten i nordöst där häcken är borttagen.

Nya kyrkogården

Hela den nya kyrkogården omges av en klippt hagtornshäck. Den är meterhög förutom utmed den östra kortsidan där häcken istället växer axelhög. Vid huvudentrén övergår häcken i två bågformade och 70 cm höga kalkstensmurar. Murarna är cirka 10 meter långa på ömse sidor om grinden. De är murade av grovhuggna block i rödgrå kalksten och är avtäckta av

kalkstensskivor som är hälften så tjocka som murstenarna.

Grindar och ingångar

Gamla kyrkogården

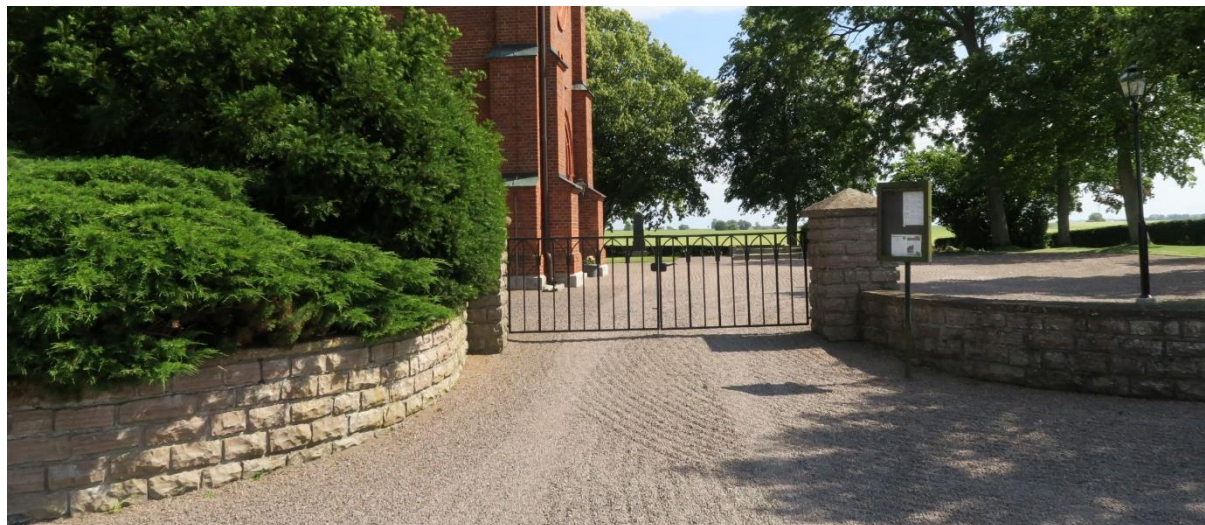
För att komma till den gamla kyrkogården behöver man passera den gamla byskolans tomt. Skolan är idag en privatägd bostad. Utmed tomtens östra sida ligger en samfällid fastighet från Virkevågen in till kyrkogården vilket ger allmänheten tillgänglighet till kyrkogården. På grinden in till skolans tomt finns en välkomnande skylt till kyrkogården. Kyrkogårdens grind är en dubbelgrind av svartmålat järn. Den har stående spjälor och dekorerats nederst och överst av kryssformade band. Grindens sexkantiga och smala stolpar dekorerats på toppen av smalt lökformade knoppar.

Skylt på grinden till den gamla skolans tomt som man behöver passera på väg in till den gamla kyrkogården.

Grind till den gamla kyrkogården.

Huvudentrén grind och bågformade kalkstensmurar vid den nya kyrkogården, anlagda på 1950-talet.

Nya kyrkogården

Det finns två ingångar till den nya kyrkogården. Vid huvudingången i norr avslutas två korta, bågformade kalkstensmurar av var sin kraftig grindpelare. De är uppmurade av likadana kalkstensblock som i murarna. Pelarna är 80 cm breda, dubbelt så höga som muren och är avtäckta av finhuggna kalkstensblock i en låg pyramidform. På grindpelarna hänger en bred dubbelgrind i svartmålat järn. Grindbladen är rektangulära och stilrent dekorerade av stående spjälor som avslutas uppåt i spetsbågar.

I kyrkogårdens nordöstra hörn finns en ingång via en smal gånggrind av svartmålat järn. Grindbladet är rikt dekorerat i ett mönster av vertikala bågformer och av fyra vågräta rader av stiliserade hjulkors. Grindstolparna är av gjutjärn, fyrkantiga, avfasade och avslutas på toppen av klockformade knoppar.

Grind i den nya kyrkogårdens nordöstra hörn.

På den gamla kyrkogården markerar en grusgång platsen för medeltidskyrkan. Till höger i bakgrunden syns den dubbla entrégrinden och det angränsande gamla skolhuset i rött tegel.

Gångar och strukturer

Gamla kyrkogården

Från entrén till kyrkogården leder en bred gång fram till en smalare, sammanhängande grusgång omkring platsen för den gamla medeltidskyrkan. Gångarna är belagda med ljusgrå singel.

Nya kyrkogården

Entrén, parkeringen och grusplanen runt kyrkan liksom alla grusgångar på den nya kyrkogården utgör en sammanhängande yta som är belagd med rödgrå singel. Alla grusytor krattas regelbundet. Grusgångarna kring de symmetriskt anlagda kvarteren i söder är jämbreda. På de gravplatser som har en grusbäggning ligger en ljusgrå singel.

Belysning och service

Gamla kyrkogården

Den gamla kyrkogården saknar belysning och andra serviceanordningar.

Nya kyrkogården

På den nya kyrkogården finns en belysning i form av fyra stolplykter som står ett tiotal meter snett utifrån respektive hörn av kyrkans långhus. Stolparna är av svartmålad metall och har firsidiga lykthus. Strax nedanför lykthusen sitter även en fasadbelysning riktad mot kyrkan.

Framför kyrkans norra långsida finns en vattenpost med en handpump och vattenkanna. På västra sidan av ett mindre förrådshus i kyrkogårdens sydöstra hörn finns lövkorg och ett väggställ med trädgårdsredskap.

Till höger om huvudentrén står en informations-tavla. På kyrkans södra sida finns en fristående toalett och två sittbänkar och på kyrkogårdens västra kortsida står ytterligare en sittbänk.

Parkeringsplatser

Gamla kyrkogården

Det finns inga parkeringsplatser i anslutning till den gamla kyrkogården.

Nya kyrkogården

Framför entrén till kyrkogården finns en grusbelagd yta som rymmer några få bilar. Här finns också ett cykelställ. På parkeringens västra kortsida står en container för trädgårdsavfall.

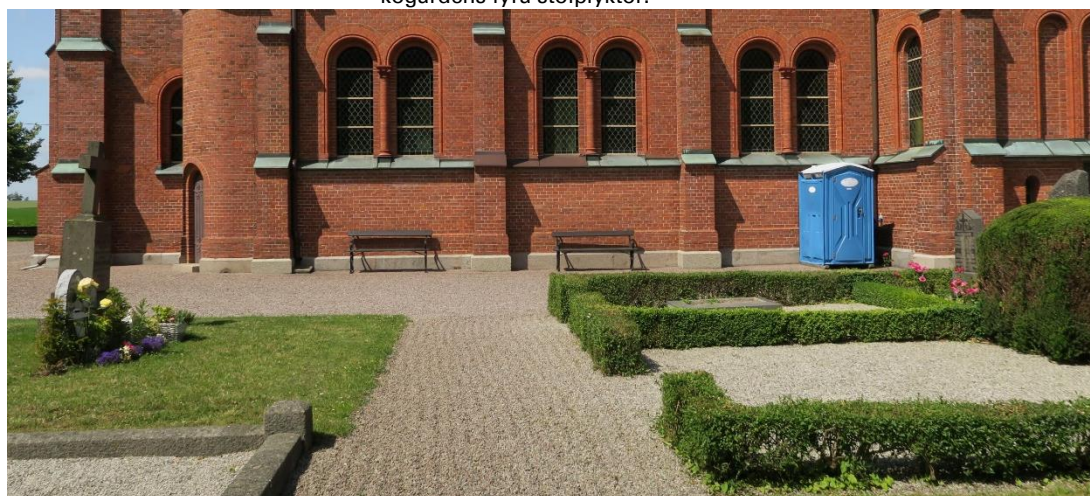
Nya kyrkogårdens sydvästra hörn sett från norr.

Nya kyrkogårdens nordöstra hörn. Nära grusläggningen står en av kyrkogårdens fyra stolplyktor.

Nya kyrkogårdens förrådsbyggnad i det sydöstra hörnet.

Kyrkans långhus sett från söder med sittbänkar och en fristående toalett.

Fotot på den gamla kyrkan är från tiden strax innan rivningen 1893. Framför koret står två yngre träd som ska ha varit lönnar. Fotograf okänt

Två lindar och två lönnar växer på platsen för den gamla kyrkan. Till höger i bakgrunden ser man två ekar på ömse sidor om en gravvård och två av de sex hästkastanjerna på den gamla kyrkogården.

Byggnader

Gamla kyrkogården

Den gamla kyrkogården saknar byggnader.

Nya kyrkogården

På den nya kyrkogården finns utöver kyrkan en mindre förrådsbyggnad. På Bengt Kjellssons ritning över kyrkogården (se sid 12) är det benämnt ”Uthus”. Utöver förråd har det också funnits ett torrdass i huset. Byggnaden är kvadratisk, uppförd i rött tegel och har ett lågt, pyramidformat tak av tjärpapp och plåt.

Träd

Gamla kyrkogården

På den gamla kyrkogården växer idag totalt tolv träd. Utmed den södra och västra sidan står sex äldre hästkastanjer med jämna avstånd från varandra, undantaget en lucka efter ett utgången träd mitt på den västra kortsidan.

På ömse sidor om en gravvård i den nordvästra delen av kyrkogården står två äldre ekar. På platsen för den gamla medeltidskyrkan finns fyra yngre träd. Det är två lindar och två lönnar som har planterats i par, lindarna i väster och lönnarna i öster.

Nya kyrkogården

På den nya kyrkogården finns för närvarande totalt 33 träd. Sju av dem är lindar som står i en trädrad utmed hela den södra långsidan. Utmed den östra kortsidan växer sju hästkastanjer tillsammans med en avenbok, ett par yngre lönnar, en äldre bok och en tysklönn. I den östra delen av den norra långsidan finns en grupp om tre träd. Det är ett körsbärsträd och ett par yngre träd varav en exotisk sort av lönn och en av rönn.

Några meter öster om huvudentrén står en äldre ek och nära den en ung tysklönn. Lika långt väster om entrén växer en äldre lind och en ung blodlönn.

Träd- och buskplanteringar norr om kyrkan på den nya kyrkogården. I bakgrunden ser man en äldre ek som står öster om entrén.

På den klippta gräsytan utmed kyrkogårdens västra kortsida står lite fritt placerat och från norr till söder: en äldre hästkastanj och en äldre avenbok, en ung lind, en äldre tysklönn, en ung blodlönn och två äldre askar.

Häckar

Gamla kyrkogården

Utmed kyrkogårdens västra och södra gräns växer en meterhög klippt häck av hagtorn. I häcken har fläder självföryngrats rikligt tillsammans med ett mindre inslag av lönn och alm. Utmed den norra sidan växer hagtornshäcken på sträckan mellan det västra hörnet och grinden. Öster om grinden står ett nätstaket cirka en meter in från gränsen mot grannfastigheten.

Bakom staketet har det utmed denna sträcka till nyligen funnits en hagtornshäck även här

Nya kyrkogården

Runt hela kyrkogården finns en klippt hagtornshäck. Utmed den östra kortsidan är den cirka 140 cm hög och i övrigt meterhög. I häcken finns inslag av självföryngrad alm och tysklönn.

Flera av kyrkogårdens grustäckta gravplatser omges av ca 40 cm höga ligusterhäckar vilket är helt i enlighet med den ursprungliga planen av länsträdgårdsmästare Bengt Kjellsson. Inom flera gravplatser finns också låga buxbomshäckar som avgränsar planteringsytor framför gravvårdarna.

I ett smalare kvarter som ligger längst i öster finns ett flertal mindre gravplatser. De flesta omges av ligusterhäckar med undantag av ett par gravplatser

I det sydöstra hörnet av den nya kyrkogården finns en lummig hörna med en variation av olika äldre träd. Utmed hela den södra långsidan står en rad med lindar.

längst i söder som istället avgränsas av buxbomshäckar. Buxbomen ska vara planterade senare och har ersatt tidigare ligusterhäckar. Öster om kyrkan ligger sju gravplatser på ömse sidor om en ca 70 cm hög rygghäck av liguster. Den är förlängd från gravplatserna och drygt 10 meter norrut och växer där fristående på den omgivande gräsytan.

Planteringar

Gamla kyrkogården

På en av de tre steninramade gravplatserna på den gamla kyrkogården står två idegranar och på en annan finns lågväxande buskar av himalayaen. En liggande gravvård omges helt av buskar av snöbär som sannolikt är självföryngrade. Vid en liggande trädstam nära den västra kortsidan liksom i det sydvästra hörnet

växer var sitt fläderbuskage, sannolikt är båda självförygrade. När det gäller perenna växter finns frodiga bestånd av hosta i tre gravkar på en av de tre gravplatserna med stenramar.

Nya kyrkogården

Norr om kyrkan finns en anlagd buskplantering. Här växer en kombination av idegran, tuja, lagerhägg, buxbom, ädelcypress och sorter av en. Några av buskarna är högväxta. Alla är friväxande med undantag av en cirkelformad plantering av formklippt idegran. Den omger en lika cirkelformad öppning med en grusyta med kyrkogårdens vattenpost i form av en handpump. I kyrkogårdens sydvästra hörn finns ett buskage av självförygrad alm och hassel och på en mindre jordkulle som lagts upp utmed den östra kortsidan växer några låga tujabuskar och buxbom.

På flera av gravplatserna är vintergröna buskar planterade i par på ömse sidor om gravvårdarna. De allra flesta är formklippta i runda former. Absolut vanligast är idegran men här finns också några få inslag av tuja, buxbom och en.

Av blommande perenna växterna finns rosa, gula eller röda rosor på fyra av gravplatserna. På ett par gravplatser växer kärleksört och på andra finns enstaka förekomster av pion, hortensia, hosta, kärleksört, spirea, lavendel, vintergröna, näva och ormbunken träjon. På några gravplatser finns också vårblommande inslag av snödroppar, vintergäck och olika narcisser.

Formklippta idegranar och plantering av pioner på den nya kyrkogården.

Vattenposten i form av en handpump norr om kyrkan omges av formklippta idegranar.

Rygghäck av idegran i förlängning norrut från några gravplatser öster om kyrkan.

Växt- och djurliv

Remmarlövs by – en oas på slätten

Remmarlöv, liksom övriga byar och gårdar i åkerlandskapet runtomkring, har alla en roll som oaser för växt- och djurlivet. I bylandskapet och även längre bakåt i tiden dominerade artrika naturtyper kopplade till mänsklig verksamhet. Det mosaiklandskap med åkrar, ängar och naturbetesmarker som skildras på de gamla skifteskartorna finns inte längre. Djur och växter som frodades då är ovanliga idag men kan ändå ha överlevt i de naturmiljöer som finns kvar i byarna och i landskapet runtomkring. Några av dem hittar sitt livsrum på kyrkogårdarna. I bymiljön kring Remmarlövs båda kyrkogårdar finns en variation av både planterad och vild vegetation. Utöver kyrkogårdarna och byns trädgårdar finns också vattenmiljöer, träddungar och flera permanenta gräsytor både i byn och i dess närhet. I dem finns förutsättningar för många olika arter av vilda växter och djur att leva och föröka sig. Man ska inte heller underskatta ”skräpmiljöer” som vedupplag, jord- och stenhögar som också kan vara viktiga för olika organismer. Alla dessa miljöer bidrar till det man kan kalla landskapets gröna infrastruktur. Det vill säga ett nätverk av ekologiskt funktionella livsmiljöer där olika arter kan leva och ha utbyte av varandra. Där utgör kyrkogårdarna en mycket viktig del.

Naturlig flora

På den nya kyrkogårdens välskötta grusytor är förekomsten av vilda växter begränsad. På de permanenta gräsytor som finns på både den gamla och nya kyrkogården växer däremot flera arter av blommande vilda växter. Dom är en mycket viktig resurs för flera

I gräsyterna öster om kyrkan finns flera arter av vilda, blommande växter. Här ser man blad av både prästkrage, gulmåra och fibblor.

pollinerande insekter. När växterna blommar hittar insekterna hit för att samla pollen och nektar. Det gäller både fjärilar, bin, humlor och blomflugor. En variation av blommor gynnar fler arter av insekter eftersom en del av dem är specialanpassade till att söka föda på vissa typer av blommor. Vilda blommande växter som har noterats på den gamla och nya kyrkogårdens gräsytor i denna inventering är tusensköna, rölleka, brunört, gulmåra, ogräsmaskros, revfibbla, prästkrage och svartkämpar.

För olika arter av mossor och lavar bidrar kyrkogårdarnas träd, gravvårdar, stenramar och stenmurar med en rik variation av strukturer som grogrund. För de ovanligare arterna är kalkrika underlag särskilt betydelsefulla liksom äldre träd. Att de här miljöerna har funnits länge på platsen och i omgivningarna är också en viktig faktor. På flera av träden på både den gamla

Kyrkogårdslav växer på flera träd på båda kyrkogårdarna. I fuktigt väder blir den lysande grön som på fotot men i torrt tillstånd är den istället mörkt olivgrön.

och nya kyrkogården växer kyrkogårdslav som är en karaktärsart för den här typen av trädmiljöer.

Djurliv

På kyrkogården finns en variation av livsmiljöer för olika typer av djur, stora som små. Träd, häckar, blommande växter, vintergröna buskar och skrymslen och vrår i murar och på gravplatser är särskilt viktiga. Hästkastanjer och lindar på både den gamla kyrkogården både blommar och har håligheter i stammarna. Hål kan bildas i en långsam process där svampar och vedlevande insekter via en svaghet i trädet kan komma åt träfibrer. Efterhand bildas ett hålrum med en kompostliknande massa som brukar kallas mulm. Mulm är en bristvara eftersom få gamla träd numera får stå kvar så länge att håligheter hinner utvecklas. Många hotade arter av insekter är helt beroende av mulm och stamhåligheter. Träd med hål och andra gömslen är också viktiga för fåglar och fladdermöss. Här kan de söka skydd, vila, bygga bo och hitta föda i trädens grenverk.

Kyrkogården besöks av både häckande och övervintrande fåglar liksom av flyttfåglar under vår och höst. De kan också komma hit från närområdet för att hitta bomaterial eller något att äta. Vid ett besök i januari var ett helt gäng kajor på plats för att knäcka frön från lindens vid entrén. De vintergröna buskar som finns på flera gravplatser, kan ge värdefullt skydd för fåglar och andra djur under det kalla och blåsiga vinterhalvåret.

Sniglar och snäckor av olika slag är vanliga på kyrkogårdar. Trädgårds- och parksnäcka kan man se gravstenarna där de glider runt och betar alger. Små däggdjur som fälthare, igelkott och mindre gnagare kan även dem göra ett besök på kyrkogården.

Både kyrkogårdens planterade och vilda blommande växter innehåller nektar och pollen och besöks

Hålet med mulm i en av hästkastanjerna på den gamla kyrkogården kan vara livsrum för sällsynta insekter.

flitigt av pollinatörer som vildbin, tambin, blomflugor och fjärilar. Här ska man inte glömma betydelsen av blommande träd som lönn, hästkastanj och lind. Efter blomning kommer frukter och frön som blir föda åt både insekter, fåglar och andra djur.

Genom olika åtgärder och hänsyn kan man både vårda och utveckla kyrkogårdens vilda växt- och djurliv. Det är också en viktig del av kyrkogårdens upplevelsevärde för besökaren. En kyrkogård som sjuder av liv kan ge tröst under pågående sorgearbete.

I den skrovliga barken på en ek har en fågel hittat en bra "smedja" där den kan knäcka körsbärskärnor.

Ett honungsbi samlar nektar på blommande kärleksört.

Områdesbeskrivning

Gamla kyrkogården (se karta sid 16)

Struktur och gravplatser

På den gamla kyrkogården är de flesta gravplatserna omlagda till gräs och idag återstår endast tre med synlig avgränsning. De är alla familjegravar som är grustäckta och omgärdas av stenramar varav två har gravstaket av smidesjärn. På dessa tre gravplatser finns planteringar i form av idegran, himalayaen och perennen hosta.

Gravvårdar

Utöver flera gravvårdar som står på sina ursprungliga platser finns det också sådana som flyttats. Enligt en inventering av alla gravvårdar på den gamla kyrkogården som utfördes åren 1990-93 har gravvårdarna på plats 8, 9 och 13-18 flyttats från sina ursprungliga

lägen. Gravvårdarna på platserna 8 och 13 till 18 har legat i den norra respektive den södra häcken och rests upp igen i nya lägen. Gravvårdarna på plats 9 har stått på en familjegravplats som avvecklades på 1960-talet.

Den äldsta gravvården är från 1828 (nr6). Flera fragment av en gravhäll från slutet av 1700-talet som legat i den gamla kyrkan ligger i den södra häcken. I övrigt är de flesta från senare delen av 1800-talet och den allra senaste från år 1944. De representerar med sina olika stilar och utformning en period från slutet av 1700-talet till 1900-talets början. Förutom fragmentet av den liggande gravhällen och tre gravkar på gravplats nr 4 är alla gravvårdar stående. De äldsta är av mindre storlek och av kalksten, marmor eller sandsten. Några har kvar infällda dekorationer av biskvipsporlin eller marmor. De flesta av dessa gravvårdar står på plats 13 till 18. På gravplats 4 står två gravvårdar av marmor som nyligen restaurerats. 1800-talet representeras också av höga, smala och enkla

gravvårdar av granit eller diabas. Från tiden kring sekelskiftet 18/1900 finns några högresta gravvårdar av granit i bautastensformat varav de två som står på gravplats 5 har en dekor av skulpterade ekstammar och grenverk med blad. I kyrkogårdens nordvästra hörn står också en större och en mindre gravvård av natursten.

Bland inskriptionerna på gravvårdarna finns flera titlar. Utöver de vanligare *lantbrukare* och *hustru* även *häradsrättskrivare*, *handlanden*, *friherre*, *friherrinna*, *riksdagsmannen*, *kyrkvård* och *fröken* och *hemmansägare*.

Gravvårdar som flyttats och nu står på platserna 13 till 18 i det sydöstra hörnet på den gamla kyrkogården.

Den södra delen av gamla kyrkogården.

Gravplats med järnstaket och plantering av himalayaen.

Remmarlövs nya kyrkogård med kvarter och gångsystem. Fotot är taget från nordväst.

Nya kyrkogården (se karta sid 17)

Struktur och gravplatser

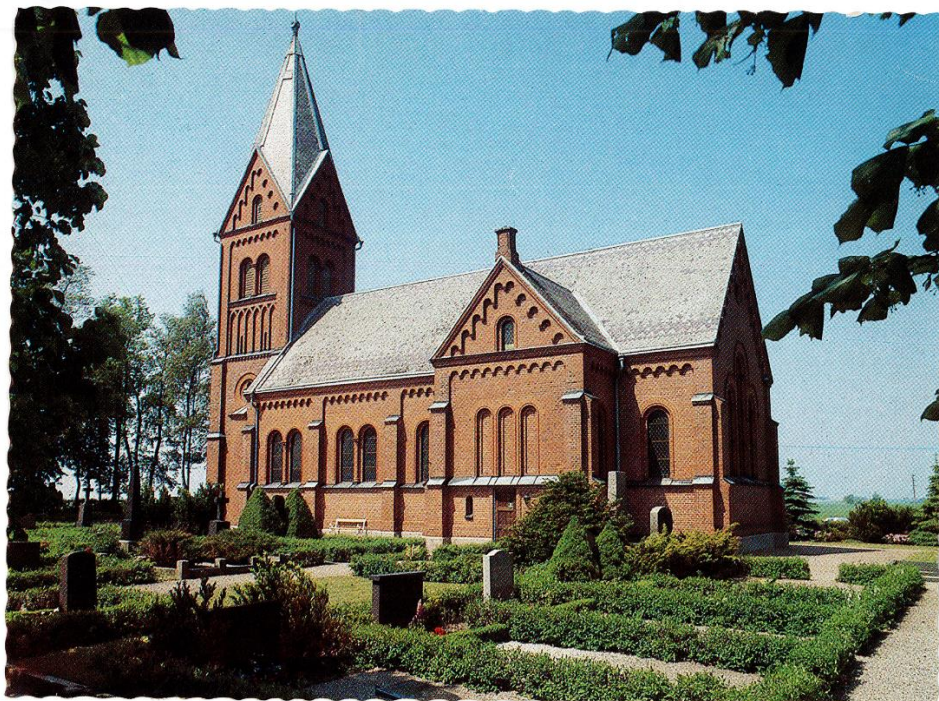
Gravplatserna på Remmarlövs nya kyrkogård ligger ordnade i fem hela och ett påbörjat kvarter som alla omges av lika breda grusgångar. Kvarteren har ingen numrering, däremot har alla gravplatserna var sitt löpnummer med början i kvarteret längst i väster. I tre av de stora kvarteren finns ett antal gräsbevuxna ytor som är onummerade. Detta beror på att man vid tiden för datoriseringen av gravboken gjorde en ny numrering och att de gravplatser som vid den tiden var återtagna inte lades in i systemet.

I den ursprungliga planen för kyrkogården (se sid. 12) föreslogs åtta rektangulära och lika stora kvarter med vardera sex till åtta stora gravplatser. Fram till idag har fyra kvarter anlagts söder om kyrkan i stort enligt planen. Undantaget är kvarteret längst i väster där en föreslagen plantering i den norra delen tagits i anspråk för gravplatser. Flera av de stora gravplatserna i kvarteren har delats upp till mindre. Längst i öster ligger ett femte kvarter som är hälften så brett som de övriga. Här är gravplatserna betydligt mindre. Detta kvarter är anlagt senast och alla gravvårdar är från 1950-talet och framåt. Öster om kyrkan finns

fem gravplatser i ett påbörjat sjätte kvarter, även det är anlagt i sen tid.

I de fyra större kvarteren har drygt en tredjedel av gravplatserna ett ytskikt av ljusgrå singel. Övriga täcks av gräs, liksom de onummerade ytorna. I de två yngsta kvarteren längts i öster täcks merparten av gravplatserna av samma typ av ljusgrå singel som övriga gravplatser.

Fem av gravplatserna i de stora kvarteren och tre i det påbörjade kvarteret öster om kyrkan har stenramar. Sju av de 38 gravplatserna i de större kvarteren omges helt eller delvis av cirka 40 cm höga gravhäckar av liguster i enlighet med den gamla planen. Två

Vykort från 1980-talet.

mindre gravplatser har istället lägre häckar av buxbom. I det smala kvarteret i öster omges merparten av gravhäckar av liguster medan de längst i söder omgärdas av buxbom. I det påbörjade kvarteret öster om kyrkan delas de två raderna av gravplatser av en rygghäck av liguster. Häcken fortsätter ca 10 meter norrut i den anslutande gräsyta.

På flera gravplatser finns planteringsytor i anslutning till gravvårdarna. De avgränsas ofta av smala stenramar eller av låga häckar av buxbom. Klippta vintergröna buskar av framförallt idegran eller tuja står i par på ömse sidor om gravvårdarna på ett dussin

gravplatser. På några få gravplatser finns istället friväxande buskplanteringar.

Planteringar av blommande perenna växter är överlag inte rikliga men finns på flera gravplatser. Kärleksört, rosor, ormbunken träjon, vintergröna, hosta, bondpion, hortensia, lavendel och nävor noteras i denna inventering. På flera gravplatser finns också de vårblomande växterna vintergäck, snödroppe, vitsippor och påskliljor.

Gravvårdar

Eftersom Remmarlövs kyrka och kyrkogård invigdes i slutet av 1800-talet representerar de flesta av de äldre

Motsvarande vy som till vänster fotograferad i januari 2020.

gravvårdarna stilar från tiden kring sekelskiftet 18/1900 och en bit in på 1900-talet. Detta var samtidigt en period då lantbruket efter 1800-talets skiften och med ny teknik och odlingsformer börjat blomstra. Merparten av gravplatserna i de fyra stora gravkvarteren söder om kyrkan representerar familjer knutna till lantbruket och till den goda jorden. På flera av de större gravplatserna finns påkostade gravvårdar varav några också har omgivande stenramar. Här finns både högresta obelisker och korsbeprydda monumentliknande vårdar av diabas liksom bautastensformade gravvårdar av granit. Utöver dessa finns också ett större antal stående och smala gravvårdar

från samma tid. De flesta av dessa är av diabas med välvda, brutna eller lågt pyramidformade krön och dekorationer av kors och växtornament. Flera av dessa har flyttats från återlämnade gravplatser och står i en rad utmed kyrkogårdens östra kortsida. De saknar dock de fundament som de sannolikt har varit monterade på. Perioden från 1930-talet och framåt representeras framförallt av låga och breda gravvårdar av polerad eller matt granit eller diabas. De allra flesta har raka eller svagt välvda krön och är enkelt dekorerade av stjärnor eller kors. I de yngre kvarteren är detta den dominerande typen av gravvård. På kyrkogården finns också inslag av liggande gravvårdar varav några är i form av gravkar eller liggande hällar med enkla dekorationer.

Av de drygt 80 titlar som finns representerade på kyrkogården är lantbrukaren (25 st) och hustrun (33 st) de absolut vanligaste. Bland de manliga titlarna finns också sådana som: mjölnaren, smedmästare, trädgårdsmästare, agronom, folkskolläraren, inspektoren, kontrollassistent, kyrkovaktare och soldaten. Kvinnliga yrkestitlar är betydligt ovanligare och de två som förekommer är distriktsbarnmorskan och hushållerskan.

Gravvårdar från återlämnade gravplatser har ställts upp utmed den östra kortsidan av kyrkogården.

Foto taget mot väster med kyrkogårdens senast anlagda, hela kvarter närmast i bild.

Kyrkogårdarnas kulturhistoriska och biologiska värden

Värdebeskrivning

Kulturhistoriska värden

Både Remmarlövs gamla och nya kyrka med sina kyrkogårdar har haft en central betydelse för folket i socknen. Åtminstone sedan tidig medeltid då den gamla kyrkan byggdes. Även om flera gårdar flyttats ut ur byn vid skiftena finns delar av byns äldre struktur kvar med platsen för den medeltida kyrkan, skolhuset och flera gårdar på sina ursprungliga lägen på den gamla bytomten. Den gamla kyrkogården som varit i bruk sedan kyrkan byggdes har en betydelse för både byns och socknens historia. Tillsammans med de kvarvarande gravanordningarna har platsen ett *lokalhistoriskt och pedagogiskt värde*.

Den nya kyrkogården präglas av ett formspråk från 1800-talets andra hälft, med en bevarad och tydlig struktur av rektangulära kvarter med ett sammanbindande system av grustäckta gångar. Även om många gravplatser har lagts om från grus till gräs är flera av dem fortfarande grustäckta och har gravhäckar av liguster enligt den ursprungliga planen från 1895. Sammantaget bidrar detta till kyrkogårdens *arkitekturhistoriska värden*.

På både den gamla och nya kyrkogården finns ett galleri av gravvårdar och gravplatser från olika tidsperioder som präglas av olika tidstypiska material och formspråk. Många vårdar är från tiden innan den industriella tillverkningen satte igång på allvar en bit in på 1900-talet. Flera gravvårdar och gravplatser har därför *konstnärliga och hantverksmässiga värden*. Gravvårdar med en formgivning som är tidstypisk kan också tillskrivas *arkitekturhistoriska värden*.

Från kyrkogårdarna i Remmarlöv kan man i skuggan av träd reflektera över minnen av människors historia på platsen liksom intrycken från det solsteka och öppna åkerlandskapet runtomkring, här på den nya kyrkogården.

Social- och samhällshistoriska värden

I Remmarlövs sockens historia ryms många människooöden. Vissa är representerade på kyrkogården med gravplatser och gravvårdar som vittnar om personernas ställning i samhället. Andra antyder berättelser om alltför tidig död och familjetragedier. Dessa gravplatser kan ha både *personhistoriska* och *lokalhistoriska värden*. Andra gravvårdar har också en viktig roll i berättelsen om socknen och dess historia. Inskriptioner med titlar som lantbrukare, hemmansägare, mjölnare och drängen berättar om en lång jordbruks-tradition och rymmer *samhällshistoriska värden*. Det gör även de titlar med koppling till socknens olika hantverkare som sadelmakare och smedmästare. Andra människooöden representeras av anonyma vårdar, eller

finns kanske inte alls synligt representerade. Men det som inte syns berättar också något om dåtiden. Ett tydligt exempel på detta är att det finns få gravplatser för enbart en kvinna eller inskriptioner med kvinnliga yrkestitlar. Det berättar något om kvinnans ställning i samhället genom historien. Däremot saknas tydlighet när det gäller kvinnornas faktiska roll och inflytande som nyckelpersoner i driften av gårdar och hushåll. Även människor med lägre social ställning kan sakna representation. Kvinnliga gravplatser och yrkestitlar liksom äldre enkla vårdar och titlar som hushållerskan, soldaten och drängen har därför *socialhistoriska värden*. Likaså är äldre barngravar viktiga att bevara eftersom de berättar om den barnadödlighet som var verklighet relativt långt fram i tiden. Det är angeläget att fortsätta måna om en fortsatt mångfald av

gravvårdar vad gäller både ålder, utformning och titlar. De kan berätta något om socknens historia och utveckling och ge en bild av vårt samhälles historia.

En av den gamla kyrkogårdens äldsta gravvårdar över ett äkta par, båda födda på 1700-talet.

Kyrkogården – en värdefull helhetsmiljö

Det är inte enbart de äldsta eller mest konst- och hantverksmässigt tilltalande gravvårdarna som är värdefulla på en kyrkogård. Det är minst lika viktigt att uppmärksamma såväl små oansenliga gravvårdar som sentida stilar och ideal. En återlämnad gravvård från 1950-talet kan tyckas inte vara tillräckligt ålderdomlig, och inte lika intressant att bevara som en som är rest under 1800-talet. Men även yngre gravvårdar kan tillskrivas värden i den helhet som är kyrkogården. Man

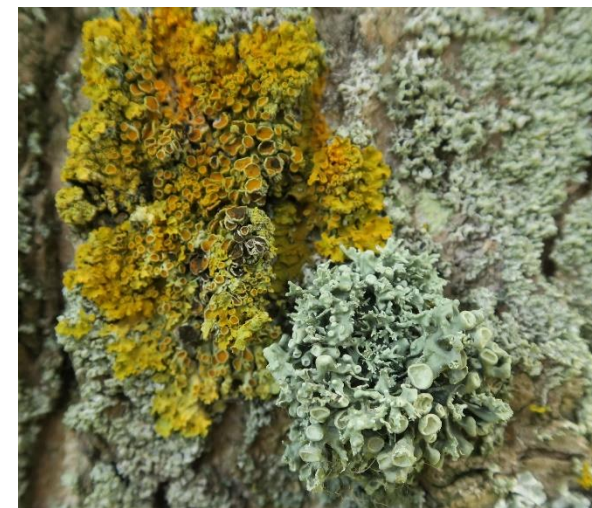
ska inte heller glömma att även de yngre gravvårdarna kommer att ha ett åldersvärde i en framtid och då berätta en historia om vår egen nutid.

Det viktiga är sammanfattningsvis att mångfalden av gravplatser- och vårdar bevaras för att kunna tydliggöra olika tiders samhällsstrukturer, stilideal och värderingar. I Bilaga 1 redovisas och värderas ett urval av kulturhistoriskt intressanta gravplatser- och vårdar på Remmarlövs kyrkogårdar. Viktigt att tänka på är att detta endast är ett urval som representerar något av den mångfald som finns på kyrkogårdarna i Remmarlöv idag. Alla gravplatser- och gravvårdar kan tillskrivas någon form av värde och bildar tillsammans den värdefulla helhetsmiljö som kyrkogårdarna utgör.

Biologiska värden

Remmarlövs by ligger i en utpräglad fullåkersbygd som ett par kilometer österut gränsar till tätorten Eslöv. I detta väl utnyttjade landskap finns det få permanenta och vilda gröna miljöer. Förutsättningarna för ett rikt växt- och djurliv i landskapet är därför inte de bästa. Men på Remmarlövs gamla och nya kyrkogård och vid byns hus och gårdar finns trädmiljöer, gräsytor, trädgårdar och vattenhål. Dessa gröna inslag är mycket värdefulla miljöer för både växter och djur. Här har de båda kyrkogårdarna en mycket viktig roll. Blommande träd, buskar och planteringar lockar till sig insekter. Här kan också fåglar söka skydd och hitta platser där de kan häcka och hitta något att äta. I trädens skugga kan både människor och djur finna svalka solstekta sommardagar. Särskilt viktigt är detta på den nya kyrkogården som nästan helt omges av öppna åkermarker. Träden har stor betydelse för djurlivet och en kombination av lövträd och vintergröna buskar lockar till sig ännu fler arter. Kyrkogårdarnas äldre träd är viktiga för artrikedomen av insekter

svampar, mossor och lavar. I minst ett par av de gamla hästkastanjerna finns håligheter där speciella och ofta sällsynta insekter kan leva. På sammanlagt 16 av både den gamla och nya kyrkogårdens totalt 45 träd växer den naturvårdsintressanta kyrkogårdslaven. Både den gamla och nya kyrkogården har sammantaget betydelsefulla *biologiska värden*. Byn och kyrkogården är i sin tur en mycket värdefull grön oas på slätten för både växter och djur. Ett utbyte av arter pågår oupphörligen mellan byn, och dess omgivningar. De få gröna länkar som finns i form av vägkanter, alléer, träd och buskridåer mellan Remmarlövs trädmiljöer och bebyggelse och ut i det omgivande landskapet är även dom mycket betydelsefulla för den biologiska mångfalden.

Vanliga och vackra, vägglav (gul) och rosettbrosklav (grå) växer på flera av kyrkogårdarnas träd.